

РЕЦЕНЗІЯ

кандидатки економічних наук, старшої викладачки кафедри фінансових технологій і підприємництва

Бухтіарової Аліни Геннадіївни

на дисертаційну роботу

Мазуренка Олексія Володимировича

«Податкова конкурентоспроможність країни в умовах тінізації економіки»
виконану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю
072 – Фінанси, банківська справа і страхування
(07 Управління та адміністрування)

1. Актуальність теми дисертаційної роботи.

Одним із головних елементів державної економічної політики є податкова система, яка виступає інструментом наповнення державного бюджету, прямого перерозподілу капіталу, стимулювання окремих суб'єктів чи секторів економіки до певних дій тощо. Усвідомлюючи це, уряд України постійно спрямовує свої зусилля на створення ефективної податкової системи, здатної забезпечити стабільне функціонування економіки. Однак, незважаючи на це, сучасна податкова система України не спроможна протистояти викликам, з якими стикається економіка, та забезпечити стабільне наповнення державного бюджету. Низький рівень ефективності та прозорості державної податкової політики, високий рівень корупції в країні та низька якість її інституційного середовища лише посилюють дані процеси. За цих умов, податкова конкурентоспроможність країни стає складним системним явищем, формування якого вимагає впровадження широкого спектру інструментів, спрямованих на узгодження її інституційної, економічної, організаційно-правової та інформаційно-аналітичної складових.

Крім того, одним із інструментів постійного негативного впливу на якість податкової системи країни та рівень її конкурентоспроможності є тінізація економіки, рівень якої в Україні є одним із найбільших в світі. Враховуючи те, що головною особливістю функціонування тіньового сектору є повна або часткова відмова від декларування отриманих доходів, надмірний рівень тінізації економіки призводить до зниження обсягів податкових надходжень до бюджету та неспроможності податкової системи виконувати покладені на неї функції. За цих умов, ефективна політика держави щодо формування податкової конкурентоспроможності країни повинна передбачати своєчасне та повне оцінювання обсягів податкових втрат, зумовлених тіньовою діяльністю та імплементації ефективних механізмів протидії їй.

Враховуючи вище зазначене, дослідження питань, пов'язаних із формуванням податкової конкурентоспроможності країни в умовах тінізації економіки, набуває особливої актуальності.

2. Зв'язок теми дисертаційної роботи з науковими планами, програмами, фундаментальними та прикладними дослідженнями.

Тематика дисертаційної роботи відповідає резолюції Парламентської асамблеї Ради Європи «Тіньова економіка: загрози демократії, розвитку та

верховенству права» (№1847 від 25 листопада 2011 р.), Рекомендаціям Міжнародної організації праці щодо переходу від тіньової до формальної економіки (№204 від 12 червня 2015 р.), Директиві 2005/60/ЄС Європейського парламенту та Ради про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання коштів та фінансування тероризму (рішення Європейського парламенту від 26 жовтня 2005 р.), Національній економічній стратегії на період до 2030 року (Постанова Кабінету Міністрів України № 179 від 03 березня 2021 р.), Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України № 392/2020 від 14.09.2020 р.), Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2022–2025 роки та плану заходів з її реалізації (розпорядження Кабінету Міністрів України № 1805-р від 29.12.2021 р.), Стратегії здійснення цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації системи управління державними фінансами на період до 2025 року та затвердження плану заходів щодо її реалізації (розпорядження Кабінету Міністрів України №1467-р від 17 листопада 2021 р.), Стратегії розвитку фінтеху в Україні до 2025 року (рішення Правління Національного банку від 9 липня 2020 р.).

Дисертація Мазуренка О. В. відповідає напрямкам наукових досліджень Сумського державного університету. При підготовці звіту з науково-дослідної теми «Соціально-економічні виклики в умовах цифровізації суспільних відносин» (номер д/р 0121U114364) враховано пропозиції автора щодо дослідження форм прояву та наслідків впливу цифровізації суспільних відносин на показники розвитку тіньового сектору економіки; у звіті на тему «Конвергенція економічних та освітніх трансформацій в умовах діджиталізації» (номер д/р 0121U114570), використано пропозиції автора щодо дослідження впливу податкової моралі та фінансової грамотності населення на рівень податкової конкурентоспроможності та тінізації економіки; у звіті за темою «Інноваційні драйвери зростання макроекономічної стабільності країни» (номер д/р 0121U114396) враховано пропозиції автора щодо аналізу рівня податкової конкурентоспроможності країни, оцінювання впливу макроекономічних індикаторів на рівень тінізації економіки та конкурентоспроможності її податкової системи; у звіті за темою «Трансформація фінансової системи та стратегічні пріоритети її розвитку» (номер д/р 0121U114477) використано пропозиції автора щодо основних трендів розвитку податкової системи України, систематизації сучасних механізмів реалізації політики детінізації економіки в контексті протидії ухиленню від виконання податкових зобов'язань.

3. Ступінь обґрунтованості та достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Наукові результати, висновки і рекомендації, викладені у дисертаційній роботі, є достатньо аргументованими і характеризуються високим рівнем обґрунтованості.

Наукові положення, викладені в дисертації, у повній мірі дослідженні, про що свідчить структурна побудова та зміст роботи, широкий перелік узагальнених систематизованих та кваліфіковано опрацьованих автором робіт вітчизняних та закордонних вчених. У роботі використано велику статистичну базу

дослідження, яка сформована з перевірених валідних джерел інформації, економічні моделі, якість та адекватність кожної з яких перевірена за допомогою відповідних наборів статистичних показників. Сфера дослідження окреслена правильно, мета та завдання визначені коректно, методи їх вирішення відповідають поставленим завданням. Покрокове логічне викладення авторських пропозицій з демонстрацією проміжних результатів з чітким лаконічними коментарями автора справляє загальне позитивне враження. Кожен етап дисертаційного дослідження закінчується висновками, в яких містяться підтвердження чи спростування відповідних наукових гіпотез.

Дисертація Мазуренка О. В. викладена на 229 сторінках, з яких основний зміст складає 160 сторінок. Загальна структура роботи відповідає нормативним документам, адже містить анотацію, вступ, три розділи, кожен з яких має три підрозділи та висновки, загальні висновки до роботи, список використаних джерел в обсязі 134 найменувань, додатки, що містять вхідні дані дисертаційного дослідження та довідки про впровадження.

Перший розділ дисертаційного дослідження викладено на 54 сторінках, що склало 38% від основного тексту. Даний розділ присвячений аналізу податкової конкурентоспроможності країни та драйверів її підвищення. Так, у першому підрозділі дисертантом проведено бібліометричний аналіз наукових публікацій з питань формування податкової конкурентоспроможності країни, досліджено тренди зміни користувачького інтересу до питань формування податкової конкурентоспроможності країни протягом 2004-2022 років, визначено характерні риси податкової конкурентоспроможності країни та узагальнено найбільш поширені теорії її виникнення. У другому підрозділі автором на основі узагальнення особливостей функціонування податкової системи України та окремих країн світу узагальнено драйвери формування податкової конкурентоспроможності України. У третьому підрозділі дисертантом розроблено науково-методичний підхід до оцінювання рівня податкової конкурентоспроможності країни, що дозволив на основі емпіричних розрахунків визначити тенденцію зміни даного показника та здійснити кластеризацію країн за його рівнем.

Другий розділ дисертаційного дослідження викладено на 41 сторінці, що склало 28% основного тексту. Даний розділ присвячений моделюванню впливу тінізації економіки на рівень податкової конкурентоспроможності країни. У першому підрозділі автором проведено аналіз основних тенденцій функціонування тіньового сектору економіки, на основі виділення основних форм та наслідків прояву тінізації економіки було виділено найбільш важливі операцій з тінізації доходів з точки зору впливу на рівень податкової конкурентоспроможності країни, а саме: неформальне виробництво, неформальна зайнятість, здійснення фірмами діяльності без реєстрації. У другому підрозділі автором розроблено теоретико-методологічний підхід до моделювання впливу тінізації економіки на інтегральний рівень податкової конкурентоспроможності країни. Третій підрозділ акумулює здобутки автора, присвячені удосконаленню механізмів реформування податкової політики

України з точки зору підвищення її привабливості серед економічних суб'єктів за рахунок детінізації економіки.

Третій розділ викладено на 49 сторінках, що складає 34% від основного змісту дисертаційної роботи. Даний розділ присвячений дослідженню суб'єктивних та об'єктивних факторів детінізації економіки та зростання рівня податкової конкурентоспроможності країни. У першому підрозділі автором розроблено методичний підхід до формалізації функціональних залежностей між рівнями податкової моралі та податкової конкурентоспроможності країни. У другому підрозділі автором розроблено методологічний підхід до оцінювання Індексу якості інституційного середовища як інтегрального показника, що дозволило вперше розробити підхід до моделювання впливу індикаторів якості інституційного середовища як на рівень податкової конкурентоспроможності країни, так і на інші складові даного індексу. У третьому підрозділі дисертантом здійснено формалізацію залежності рівня податкової конкурентоспроможності країни від рівня запровадження цифрових технологій.

4. Достовірність положень висновків і рекомендацій представлених у дисертації не викликає сумнівів, адже всі етапи проведеного дослідження підкріплюються відповідним ілюстраційним матеріалом та посиланнями на відповідні статистичні та наукові джерела, результати досліджень зарубіжних та вітчизняних вчених, а також на актуальні приклади практичного застосування інструментів детінізації економіки. Окрім того, всі дослідження супроводжуються покроковою ілюстрацією та посиланнями на відповідні джерела. Всі вихідні статистичні дані та отримані проміжні розрахунки наведені у додатках.

5. Новизна дослідження та одержаних результатів.

Аналізуючи найбільш суттєві наукові результати, отримані автором, можна дійти висновку, що в результаті дисертаційного дослідження було вперше розроблено науково-методичний підхід до оцінювання когерентності зростання податкової конкурентоспроможності країни та детінізації економіки під впливом інституційного середовища.

Крім того дисертантом удосконалено методичні засади: 1) оцінювання рівня податкової конкурентоспроможності країни; 2) моделювання впливу тінізації економіки на інтегральний рівень податкової конкурентоспроможності країни; 3) формалізації функціональних залежностей між рівнями податкової моралі та податкової конкурентоспроможності країни; 4) оцінювання якості інституційного середовища в системі детінізації економіки та забезпечення податкової конкурентоспроможності країни.

У дисертаційній роботі набули подальшого розвитку теоретичні засади та методологічне підґрунтя: 1) формування теорій податкової конкурентоспроможності країни; 2) оцінювання залежності рівнів тінізації економіки та податкової конкурентоспроможності країни від рівня запровадження цифрових технологій.

6. Повнота викладення матеріалів дисертації в опублікованих працях, персональний внесок здобувача.

Основні положення дисертаційної роботи опубліковані у 12 наукових працях, загальним обсягом 5 друк. арк., із яких особисто автору належить 4,09 друк арк., зокрема 7 статей у наукових фахових виданнях України (зокрема, 2 – у виданнях, що індексуються міжнародною наукометричною базою Web of Science), 5 публікацій у збірниках матеріалів конференцій.

7. Апробація одержаних результатів.

Основні наукові результати дисертаційного дослідження повністю висвітлені у наукових працях автора, доповідались та обговорювались на наукових конференціях в результаті яких опубліковано п'ять тез доповідей. Результати дисертаційної роботи представлені та обговорені на таких науково-практичних конференціях: Міжнародній науково-практичній конференції «Соціально-економічні виклики» (м. Суми, Україна, 2022 р.), VI Міжнародній європейській конференції з соціальних наук (м. Київ, Україна, 2021 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Фінансові ринки, інститути та ризики» (м. Суми, Україна, 2021 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Бізнес-етика та лідерство» (м. Суми, Україна, 2021 р.), III Міжнародній науковій конференції «Нові тенденції та передовий досвід соціально-економічних досліджень» (м. Подгориця, Чорногорія, 2020 р.).

8. Теоретичне і практичне значення результатів дисертаційної роботи.

Результати дослідження Мазуренка О. В. можуть бути використані органами державного регулювання, а саме: Державною податковою службою України – під час реалізації заходів з протидії ухиленню від оподаткування шляхом удосконалення системи податкового контролю, підвищення ефективності адміністрування податків; Міністерством фінансів України – під час удосконалення податкової та митної системи України в напрямку досягнення стратегічних цілей сталого економічного розвитку; Національним агентством з питань запобігання корупції при реалізації антикорупційної політики в Україні – під час оцінювання ризиків застосування тіньових схем приховування доходів; Бюро економічної безпеки України – під час реалізації заходів щодо протидії корупційним правопорушенням, виявлення ймовірних зон корупційних ризиків в економіці, їх оцінювання та нейтралізації; Міністерством цифрової трансформації України – під час розвитку цифрових інструментів податкового адміністрування та контролю в напрямку підвищення податкової конкурентоспроможності країни.

Практичні рекомендації дисертанта вже впроваджуються в діяльність державних інституцій. Так, результати аналізу сучасних тенденцій функціонування тіньового сектору економіки, а також пропозиції щодо удосконалення інституційної складової державної політики формування податкової конкурентоспроможності країни в умовах тінізації економіки упроваджено в діяльність Центрального міжрегіонального управління ДПС по роботі з великими платниками податків (довідка № 15-18-06-14/265 від 9 березня 2023 р.); щодо розвитку цифрових інструментів податкового адміністрування та контролю в контексті детінізації економіки та підвищення податкової

конкурентоспроможності країн – у діяльність Головного управління ДПС у Сумській області (довідка № 04-132 від 6 березня 2023 р.).

Результати дисертації використані під час підготовки та викладання дисципліни «Фіскальна політика» за темою 6 «Фіскальне регулювання доходів бюджету», темою 9 «Управління фіскальними ризиками» та темою 10 «Електронні сервіси в оподаткуванні» (акт від 02.02.2023 р.).

9. Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності.

За результатами перевірки дисертаційної роботи Мазуренка О. В. на наявність ознак академічного плагіату встановлено коректність посилань на першоджерела для текстових та ілюстративних запозичень; навмисних спотворень не виявлено. Виходячи з цього можна зробити висновок про відсутність порушень академічної доброчесності.

10. Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації.

Принципові недоліки, що стосуються змісту, підтвердження результатів, обсягу та оформлення дисертаційного дослідження Мазуренка Олексія Володимировича відсутні, проте слід зазначити деякі зауваження:

1. Потребують більш детального аналізу та більш ґрунтовних висновків результати моделювання впливу податкової моралі на рівні тінізації економіки та податкової конкурентоспроможності країни (стор. 132-138).

2. У третьому розділі дисертації автором проведено моделювання впливу цифровізації економіки на детінізацію економіки та підвищення податкової конкурентоспроможності країни. В той же час, робота б значно виграла, якби автор провів аналіз конкретних цифрових інструментів податкового адміністрування та контролю з точки зору можливого їх запровадження в Україні.

3. Особливої уваги заслуговує розроблений автором науково-методичний підхід до оцінювання рівня податкової конкурентоспроможності країни (підрозділ 1.2). У межах даного підходу оцінювання було проведено на основі 17 індикаторів в межах чотирьох складових (процесна, інституційна, морально-етична та економічна). Додаткового роз'яснення потребує процес визначення рангів для кожного з індикаторів рівня податкової конкурентоспроможності.

4. Певна кількість практичних розрахунків (оцінювання рівня податкової конкурентоспроможності країни, оцінювання індексу якості інституційного середовища) завершуються 2021 роком. Це не дозволяє сформулювати об'єктивну думку щодо закономірностей розвитку досліджуваних процесів та оцінити тенденції зміни їх значень під впливом економічної та політичної нестабільності в Україні.

5. Робота значно б виграла, якби автор узагальнив концептуальні засади формування податкової конкурентоспроможності країни та детінізації економіки на основі результатів моделювання взаємозв'язку між індикаторами якості інституційного середовища, розвитку цифрових інструментів та податкової моралі з рівнями тінізації економіки та конкурентоспроможності податкової системи країни (розділ 3).

Також, під час рецензування дослідження виникли питання, які вимагають від дисертанта деяких пояснень:

